Onomastica Slavogermanica
XXX
Wrocław 2011

Michał Sarnowski
Wrocław

Władysław Nehring o Rosji. Rosja o Władysławie Nehringu

Słowa klucze: Nehring, Wrocław, slawistyka, Sankt-Petersburg

Władysław Nehring (1830–1909), syn Ziemi Wielkopolskiej, po zakończeniu wszelakich nauk i studiów w rodzinnym Kłecku, Poznaniu i Wrocławiu, a także po krótkich okresach pracy nauczycielskiej w Trzemesznie i Poznaniu został powołany w roku 1868 na kierownika Katedry Filologii Słowiańskiej na Uniwersytecie Wrocławskim. W procedurach wyboru zwracano uwagę na dorobek naukowy kandydatów oraz ich związki z Wrocławiem. Zakres, waga i walory *stricte* naukowe dorobku[1] przesądziły o wyborze na to stanowisko właśnie Władysława Nehringa, z którym konkurowało kilku innych uczonych (w tym znany młodogramatyk doc. dr August Leskien). Zinstytucjonalizowany powrót do Wrocławia był dla W. Nehringa swoistą podróżą sentymentalną do przeszłości, do trudnych czasów studenckich spędzonych w mieście nad Odrą, gdzie oprócz studiów aktywnie działał w ramach Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego. Teraz jako szef Katedry miał sprawować funkcję kuratora organizacji studentów narodowości polskiej związanych w naturalny sposób z Towarzystwem. Warto w tym miejscu podkreślić, że prasa polska (warszawska i krakowska, a szczególnie poznańska) przez cały XIX wiek stale sekundowała Polakowi, który według niej miał we Wrocławiu do spełnienia swoistą misję. Przodowali w tym Wielkopolanie. „Dziennik Poznański" (numer 267) w listopadzie 1868 roku szczegółowo informował o inauguracji wykładów Władysława Nehringa we Wrocławiu, który rozpoczął od najnowszej literatury polskiej, a dodatkowo prowadził „porównawczą gramatykę języka polskiego z językiem starosłowiańskim"[2].

[1] Na dorobek naukowy W. Nehringa w tym czasie składały się między innymi seria *O historykach polskich XVI wieku* (t. 1–3, 1860–1862), szkic *Sprawa Zborowskich* (1862) oraz *Kurs literatury polskiej dla użytku szkół* (1866).

[2] Por. *Wrocławskie aktualności sprzed lat*, red. A. Zieliński, Wrocław 1979, s. 165.

© for this edition by CNS

Przez bez mała czterdzieści lat piastował Władysław Nehring zaszczytną funkcję kierownika Katedry Filologii Słowiańskiej, przyczyniając się do rozwoju i rozkwitu tej jednostki w skali całych Niemiec. Na liderską pozycję Katedry wpłynęło kilka różnych czynników: dynamika prowadzonej dydaktyki, otwartość na ówczesną humanistykę zarówno niemiecką, jak i europejską, gotowość do współpracy międzysłowiańskiej, konsekwentne stosowanie awangardowej w ówczesnych czasach metody historyczno-porównawczej oraz cechy nauczycielskie, osobowościowe i intelektualne samego Władysława Nehringa[3], który był nieprzeciętnym erudytą i znawcą całej Słowiańszczyzny. W taki też sposób można zdefiniować zainteresowania naukowe i dorobek tego badacza, który studiując i edytując najważniejsze zabytki piśmiennictwa polskiego, zagadnienia polonistyczne (zarówno językoznawcze, jak i literaturoznawcze), twardo umieszczał je na tle ogólnosłowiańskim, poszukując przy tym (i konstatując je!) analogii i paralel ze zjawiskami w innych obszarach słowiańskich i europejskich. Posługując się dzisiejszym metajęzykiem opracowań naukowych, można byłoby powiedzieć, że dokonania naukowe W. Nehringa w zakresie słowianoznawstwa cechowały się holizmem i interdyscyplinarnością, choć gwoli precyzji powiedzieć trzeba, że nie wszystkie terytoria słowiańskie i obszary wiedzy o nich cieszyły się jednakowym zainteresowaniem badawczym Mistrza z Wrocławia.

Dorobek naukowy oraz droga życiowa W. Nehringa stanowiły obiekt badań i opisu wielu filologów i historyków nauki. Sylwetka uczonego oraz ocena znaczenia jego wkładu do językoznawstwa i kultury polskiej pojawiają się już w opracowaniach z początku XX wieku. Wymienię tutaj tylko najważniejsze z prac, po to, by zwrócić uwagę nie tylko na czas ich powstania, lecz również ich typ i charakter, gdyż znajdujemy w ich spisach zarówno prace *stricte* naukowe, jak i opracowania popularno-krajoznawcze[4].

W wypowiedzi stawiam sobie za cel spojrzenie na Władysława Nehringa jako na slawistę zorientowanego na sprawy rusycystyczne. Mówiąc inaczej, zamierzam dokonać przeglądu i krótkiej charakterystyki prac, które W. Nehring poświęcił szeroko rozumianej problematyce rosyjskiej: literaturze, kulturze i językowi, a także, i ten aspekt mojej wypowiedzi uznaję za najważniejszy, zebrać

[3] Krakowski „Czas" w numerze 253 (1871) informował, że Nehring aktualnie wykłada we Wrocławiu gramatykę starosłowiańską i historię języka polskiego, a oprócz tego proponowane są zajęcia z języka ruskiego, historii literatury polskiej i dziejów wymowy w Polsce (ks. dr Wincenty Kraiński) oraz encyklopedii filozofii, psychologii i pedagogiki (dr Emanuel Ogiński), por. *Wrocławskie aktualności*..., s. 184.

[4] I. Chrzanowski, *Władysław Nehring*, Warszawa 1909; J. Handel, *Dzieje językoznawstwa*, Lwów 1935, s. 250–251 (rozdz. *Językoznawstwo w Polsce*); B. Januszewski, *O slawistyce wrocławskiej z okazji trzech rocznic uwag kilka*, „Kalendarz Wrocławski" 11, 1968, s. 185–190; *idem*, *Władysław Nehring*, [w:] *Ludzie dawnego Wrocławia*, seria 1, Wrocław 1958, s. 126–133; W. Roszkowska, *W. Nehring profesor*, „Pamiętnik Literacki" 1959, z. 3–4, s. 629–650; R. Skręt, *W. Nehring jako badacz polskiego piśmiennictwa*, „Rocznik Komisji Historyczno-Literackiej PAN, Oddział w Krakowie" 8, 1970, s. 21–36; Z. Antkowiak, *Patroni ulic Wrocławia*, Wrocław 1982, s. 189–192; S. Sochacka, *Działalność slawistyczna Wł. Nehringa*, Opole 1980.

© for this edition by CNS

i przedstawić rosyjskie publikacje i wzmianki poświęcone Władysławowi Nehringowi od końca XIX wieku do chwili obecnej.

Punkt wyjścia do prezentacji rusycystycznych dokonań i zainteresowania Rosją Władysława Nehringa stanowi przywoływane już tutaj opracowanie Stanisławy Sochackiej, które ukazując się w siedemdziesiątą rocznicę śmierci Uczonego, stawiało sobie za cel przywrócenie badaczowi zasłużonego miejsca w panteonie wybitnych Polaków XIX wieku. Fundamentalna synteza Stanisławy Sochackiej opierająca się na szerokim tle piśmiennictwa krytycznego, materiałach archiwalnych oraz korespondencji służbowej i prywatnej szczegółowo zdaje sprawę z wszelkich faktów drogi życiowej i naukowej wrocławskiego slawisty, przybliża nam jego poglądy naukowe, kształtowanie się ich oraz ewolucję, a także koncentruje się na panoramie jego dokonań badawczych, organizacyjnych i dydaktycznych, jak również na kontaktach z innymi wielkimi slawistami swego czasu, które przesądzały o znaczeniu ośrodka wrocławskiego na słowianoznawczej mapie Europy przełomu XIX i XX wieku[5].

Zainteresowanie Nehringa jako kierownika Katedry sprawami rosyjskimi miało charakter dwojaki: dydaktyczny i krytyczno-badawczy. W zakresie pierwszego z wymienionych aspektów chodzi o zawartość tematyczną i merytoryczną zajęć ze studentami. W prowadzonych wykładach z literatury rosyjskiej Nehring po omówieniu zagadnień związanych ze *Słowem o wyprawie Igora* i *Powieści lat minionych* (tak zwana *Kronika Nestora*) koncentrował się na Puszkinie, Gogolu i Turgieniewie, dokonując w niektórych przypadkach trafnych konfrontacji z literaturą polską i sytuacją społeczno-polityczną w Królestwie.

Co się tyczy dorobku krytyczno-badawczego w obszarze rosyjskim, to W. Nehring, skupiając się między innymi na folklorze południowosłowiańskim, szukał paraleli w różnorodnym folklorze rosyjskim: bylinach, starinach i pieśniach ludowych. Owocem tych dociekań są sprawozdawczo-przeglądowe recenzje na temat rosyjskich zbiorów poezji ludowej[6]. W recenzjach tych badacz nie ogranicza się wyłącznie do prezentacji empirii, lecz tłumaczy znaczenia niektórych terminów (na przykład *bylina* i *starina*), przedstawia sylwetki folklorystów i wydawców rosyjskich oraz, podejmując z nimi polemikę naukową, przedstawia swoje poglądy na wymowę ideową omawianych utworów, a także własne oceny ich wartości moralnej i pochodzenia bylin jako oralnego gatunku epickiego.

Na pograniczu zainteresowania folklorem i rosyjską epiką siedemnastowieczną sytuuje się kolejna ważna w rusycystycznym dorobku Nehringa wypowiedź naukowa. Chodzi mi o jego recenzję pracy Fiodora T. Bułhakowa o historii

[5] Większość przytaczanych informacji z tego zakresu łącznie z przypisami pochodzi z pracy S. Sochackiej.

[6] W. Nehring, *Der russische Volksepik*, cz. 1, „Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde" 7, 1905, z. 14, s. 33–51; *idem*, *Der russische Volksepik*, cz. 2, „Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde" 8, 1906, z. 15, s. 3–18.

© for this edition by CNS

siedmiu mędrców[7], w której slawista wrocławski omawia polskie warianty tej opowieści i podkreśla ich znaczenie w procesie przyswajania przez kulturę rosyjską anegdot i fabuł, które w różnorodnych wariantach i modyfikacjach krążyły po siedemnastowiecznej Europie[8].

Prezentując rusycystyczny dorobek W. Nehringa, nie sposób nie wspomnieć o jego recenzji *Historii literatury rosyjskiej* pióra Aleksandra Brücknera[9]. Zainteresowanie Nehringa tą pracą nie było przypadkiem. Ten niemieckojęzyczny zarys literatury rosyjskiej wywołał w Europie niezwykły rozgłos i doczekał się nie tylko licznych recenzji (oprócz Nehringa wypowiadali się o nim między innymi Aleksander Wiesiołowski, Jules Legras i Tomasz G. Masaryk), lecz jako dzieło oryginalne i wartościowe został przetłumaczony na język angielski i czeski, a także, co ciekawe, rosyjski. W Rosji powoływano się na zawarte w nim sądy jeszcze po rewolucji październikowej[10].

Akcenty rosyjskie pojawiają się również i w innych pracach wrocławskiego badacza. W roku 1881 recenzuje *Historię literatur słowiańskich* autorstwa Aleksandra Pypina i Włodzimierza Spasowicza[11], a w pracy *O paryskich prelekcjach Adama Mickiewicza* Nehring, oprócz przeglądu Mickiewiczowskich sądów językoznawczych oraz poglądów na literatury słowiańskie w średniowieczu wyrażonych w prelekcjach polskiego poety, daje krótki obraz dziejów slawistyki uniwersyteckiej w Europie (Rosja, Prusy, Francja) i omawia zasługi Dobrovskiego, Vuka Karadžicia oraz Wostokowa[12]. Wymieniony wybitny rosyjski językoznawca Aleksander Wostokow odegrał w myśleniu naukowym wrocławskiego slawisty ważną rolę. Warto przy okazji zaznaczyć, że pisząc o historii slawistyki wrocławskiej (praca ukazała się po śmierci profesora w 1911 roku z okazji setnej rocznicy powołania pruskiego Uniwersytetu we Wrocławiu[13]), Nehring zadeklarował się jako wyznawca szkoły Dobrovskiego, Kopitara, Miklosicha oraz właśnie Wostokowa[14]. W opinii Stanisławy Sochackiej zagadnienia rusycystyczne nie pociągały uczonego, co badaczka tłumaczy słabą znajomością języka rosyjskie-

[7] W. Nehring, [rec.] *Istorija semi mudrecow wyp. 1, S. Petersburg 1878 von Th. Bulhakov*, „Archiv für slavische Philologie" 1880, s. 335–338.

[8] Problematyka ta traktowana jako ważny przejaw kontaktów polsko-rosyjskich i ważnego kulturowego oddziaływania polszczyzny na język rosyjski jest w chwili obecnej aktywnie podejmowana przez rusycystykę polską; jako przykład można podać publikacje prof. Elizy Małek z Uniwersytetu Łódzkiego.

[9] W. Nehring, [rec.] A. Brückner, *Geschichte der russischen Literatur*, Leipzig 1905, „Studien zur vergleichenden Literaturgeschichte" 6, 1906, s. 369–374.

[10] Por. M. Jakóbiec, *Wstęp*, [w:] *Literatura rosyjska*, red. M. Jakóbiec, t. 1, Warszawa 1970, s. 18.

[11] S. Sochacka, *op. cit*., s. 140.

[12] S. Sochacka, *op. cit*., s. 139–140.

[13] W. Nehring, *Slavische Philologie*, [w:] *Universität Breslau. Festschrift zur Feier des hundertjährigen Bestehens der Universtiät*, Breslau 1911, s. 418–426.

[14] S. Sochacka, *op. cit*., s. 144–145.

© for this edition by CNS

go[15]. Z takim osądem do końca zgodzić się nie sposób. Przeczy temu, z jednej strony, liczebność i staranność doboru rosyjskojęzycznego księgozbioru badacza, w którym wśród wszystkich jego książek odnotowano osiemdziesiąt sześć pozycji po rosyjsku (literatura staroruska, podręczniki szkolne, literatura piękna), z drugiej zaś — liczne wyjazdy Nehringa do Petersburga i Moskwy[16] i związane z nimi kontakty towarzyskie i naukowe. Uwieńczeniem komponentu rosyjskiego w życiu Władysława Nehringa był jego wybór w 1882 roku na członka korespondenta Akademii Nauk w Sankt-Petersburgu.

Rosyjska Akademia Nauk powstała w 1724 roku z inicjatywy Piotra Wielkiego i od samego początku była ważnym pomostem między Rosją a nauką i kulturą europejską. Na samym początku zapraszano do niej uczonych z Europy i dopiero pod koniec XVIII wieku w jej składzie zaczęli przeważać uczeni rosyjscy, najczęściej wychowankowie samej Akademii. Członkowie Akademii zachowali prawo do zapraszania ludzi z zewnątrz do pracy w tej najwyższej instytucji naukowej w Rosji. Kandydaci do Akademii po przejściu określonych procedur otrzymywali status członków honorowych oraz członków korespondentów.

Powołanie W. Nehringa na członka tego prestiżowego towarzystwa naukowego było, z pewnością, jednym z ważniejszych wydarzeń i wyróżnień w jego życiu, choć dzisiaj, z perspektywy czasu, ocena tego faktu nie jest do końca jednoznaczna. W literaturze przedmiotu dominuje pogląd, że inicjatorem tego członkostwa był Vatroslav Jagić, a sam pomysł ma związek z niepowodzeniem, jakiego Nehring doznał w staraniach o Katedrę Slawistyki na Uniwersytecie w Berlinie[17].

Jednocześnie ze względu na dosyć skomplikowane procedury powoływania uczonych w skład Akademii należy stanowczo stwierdzić, że W. Nehring legitymujący się znaczącym dorobkiem naukowym i długą listą osiągnięć organizacyjnych w pełni zasłużył sobie na takie wyróżnienie. Niezależnie od ocen i dywagacji na ten temat Władysław Nehring jako filolog stał się członkiem korespondentem istniejącego w Akademii od 1841 roku Oddziału Języka Rosyjskiego i Literatury i spowodowało to, że nazwisko wrocławskiego slawisty automatycznie znalazło swoje miejsce w rosyjskich wydawnictwach encyklopedycznych.

Na przełomie XIX i XX wieku nazwisko Profesora odnajdujemy w najważniejszych rosyjskich publikacjach tego typu. Prestiżowy *Słownik Encyklopedyczny* F.A. Brockhausa i I.A. Ēfrona (1897) przedstawia W. Nehringa jako wybitnego slawistę, profesora Uniwersytetu Wrocławskiego (бреславльский университет), członka korespondenta petersburskiej Akademii Nauk, który pisze po polsku

[15] S. Sochacka, *op. cit.*, s. 139.

[16] „Dziennik Poznański" w numerze 127 z 4 czerwca 1874 roku donosił: „Dr Nehring, prof. języków słowiańskich i literatury polskiej, bawił przez kwiecień i maj w Rosji w celach naukowych i dopiero po Świątkach zaczął czytać w czterech godzinach tygodniowo o literaturze polskiej w ogólności i w jednej o św. Cyrylu i Metodym wedle legend starosłowiańskich", por. *Wrocławskie aktualności*..., s. 192.

[17] S. Sochacka, *op. cit.*, s. 161–162, 170.

© for this edition by CNS

i niemiecku. Redaktorzy piszą o Nehringu jako o wybitnym znawcy literatury staropolskiej i języka staropolskiego, a spośród jego dorobku wymieniają następujące prace: *O historykach polskich XVI w.*; *Kurs literatury polskiej*; *O Psałterzu Floriańskim*; *Psałterz Floriański*; *Studia literackie*; *Grammatik der polnischen Sprache*; *Altpolnische Sprachdenkmäler*[18]. Podobnie zarysowuje sylwetkę i nakreśla dorobek Uczonego największa rosyjska encyklopedia tamtych czasów, która powtarzając ogólne informacje o uczonym i jego dorobku naukowym (jak w słowniku Brockhausa i Ēfrona), uszczegóławia obraz informacjami o osiągnięciach edytorskich profesora oraz o pomniejszych publikacjach z zakresu historii i filologii ogłaszanych przez Nehringa w czasopiśmie „Archiv für slavische Philologie"[19]. Poziom i zakres wzmiankowania o W. Nehringu zmienia się radykalnie w drugiej połowie XX wieku. Rosyjskojęzyczne encyklopedyczne publikacje radzieckie w omówieniach historii slawistyki europejskiej posługują się hasłowymi naświetleniami stanu rzeczy i znacznie ograniczają listy przytaczanych nazwisk. Wydana w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku *Wielka Encyklopedia Radziecka* nie zawiera samodzielnego hasła poświęconego Nehringowi, chociaż w haśle *Słowianoznawstwo* (Славяноведение), odnotowując burzliwy rozwój slawistyki w drugiej połowie XIX wieku, pisze o powstawaniu licznych katedr slawistycznych w krajach niesłowiańskich i oprócz Uniwersytetu Wiedeńskiego, Uniwersytetu w Lipsku i Berlinie wymienia Katedrę Slawistyki na Uniwersytecie Wrocławskim[20]. W trzecim wydaniu tej encyklopedii w haśle *Słowianoznawstwo*[21] jest mowa o dynamicznym rozwoju slawistyki w drugiej połowie XIX wieku, powstawaniu coraz to nowych ośrodków badawczych, a także o publikacji szczegółowych monografii, których autorami są przedstawiciele niektórych narodów słowiańskich. W jednym ciągu jest wymieniony Słoweniec Miklosich, Chorwat Jagić, Czech Gebauer, a także dwaj Polacy: Baudouin de Courtenay oraz interesujący nas Władysław Nehring. W ważnej dla rusycystyki lat siedemdziesiątych XX wieku *Encyklopedii wiedzy o języku rosyjskim*[22] w ogólnym haśle *Językoznawstwo słowiańskie* wrocławski Profesor jako wybitny badacz i wydawca wymieniany jest obok najwybitniejszych slawistów końca XIX wieku (Jan Łoś, Aleksander Brückner, Jan Gebauer i inni). Niestety, w drugim wydaniu tego opracowania w nakreślonej panoramie dokonań slawistyki w XIX wieku (hasło: Славистика) o W. Nehringu nie wspomina się już ani słowem[23].

Krótki przegląd niektórych tylko rosyjskich publikacji i wzmianek o Władysławie Nehringu nie wyczerpuje tak nakreślonego tematu, gdyż dla całościowej

[18] F.A. Brokgauz, I.A. Èfron, *Ènciklopedičeskij slovar'*, t. 20, SPb 1897, s. 906.

[19] *Bol'šaâ ènciklopediâ. Slovar' obŝedostupnyh svedenij po vsem otraslâm znaniâ*, t. 13, SPb 1903, s. 791.

[20] *Bol'šaâ sovetskaâ ènciklopediâ*, red. B.A. Vvedenskij, t. 39, Moskva 1956, s. 298.

[21] *Bol'šaâ sovetskaâ ènciklopediâ*, red. A.M. Prochorov, t. 23, Moskva 1976, s. 547.

[22] *Russkij âzyk. Ènciklopediâ*, red. F.P. Filin, Moskva 1979, s. 301.

[23] *Russkij âzyk*, Moskva 2003, s. 485–487.

© for this edition by CNS

prezentacji zagadnienia należałoby sięgnąć do szczegółowych opracowań językoznawczych, co nie zawsze było możliwe. Wyraźnie widać, że zarówno stopień, jak i temperatura zainteresowania W. Nehringiem w Rosji ulegają znacznemu obniżeniu. Taka jest, niestety, kolej rzeczy. Nie jestem tutaj odkrywcą, gdyż czas robi swoje, a z upływem lat zainteresowanie wieloma wybitnymi postaciami danych czasów znacznie maleje, a same postaci i ich dorobek są zasłaniane przez innych uczonych, którzy do skarbnicy wiedzy wnoszą nowe osiągnięcia.

Na zakończenie podzielę się z Państwem pewną zaskakującą obserwacją, która nie ma być wytłumaczeniem rosyjskiego „zapomnienia" o Władysławie Nehringu, a tylko ilustracją refleksji o niepożądanym w swych negatywnych skutkach upływie czasu. Wszyscy znamy fundamentalne dzieło Adama Heinza *Dzieje językoznawstwa w zarysie*[24], które przeprowadza nas po drogach i bezdrożach lingwistyki światowej od starożytności do połowy XX wieku. Niestety, w całej tej pracy oraz obszernym *Indeksie osób* (s. 484–499, około 1600 pozycji) próżno szukać nazwiska Władysława Nehringa.

Vladislav Nehring on Russia. Russia on Vladislav Nehring

Summary

The aim of this article is to present Vladislav Nehring (1830–1909), eminent Polish Slavist, the professor of the Slavonic Philology Department of Wroclaw University and his academic works on Polish and Slavonic philology.

The analysis of his papers proves that Russian folklore, literature and language were the scope of his research. His works contributed significantly to the academic discourse of that time. The crowning achievement of Vladislav Nehring's input into Russian philology was his being appointed associate member of St. Petersburg Academy of Sciences in 1882. His achievements made him a widely known and respected philologist and Slavist in Russia. The article shows the interest in Vladislav Nehring in Russian (also Soviet) academic and reference works.

Michał Sarnowski
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Filologii Słowiańskiej
ul. Pocztowa 9
53-313 Wrocław
e-mail: sarnowski@uni.wroc.pl

[24] A. Heinz, *Dzieje językoznawstwa w zarysie*, Warszawa 1978.

© for this edition by CNS